

STRUKTURA, FUNKCJE I MECHANIZMY KSZTAŁTOWANIA WARTOŚCI ŻYCIOWYCH U UCZNIÓW SZKOŁY ŚREDNIEJ I WYŻSZEJ

Adnotacja. W artykule przedstawione zostały poznawczy, emocjonalny i aktywnościowy elementy struktury wartości życiowych uczniów szkoły średniej i wyższej. Ponadto zwraca się uwagę na mechanizmy psychologiczne (samoświadomość, samorozwój, samostwierdzenie, samorealizacja, samowychowanie) i główne mechanizmy kształtowania wartości życiowych u uczniów.

Słowa kluczowe: wartości życiowe, uczniowie, ideały, cel życia, cele.

STRUCTURE, FUNCTIONS AND MECHANISMS OF EDUCATION LIFE VALUES OF STUDENTS OF SECONDARY AND SENIOR SCHOOLS

Annotation: The article deals with cognitive, emotionally-valuable and activity components in the structure of life-meaningful sphere among pupils of the main and high school. Also the attention is paid to psychological mechanisms (self-recognition, self-development, self-assertion, self-realization, self-education) and the main functions of upbringing of life-meaningful values among pupils.

Key words: life-meaningful values, pupils, ideals, sense of life, goals.

СТРУКТУРА, ФУНКЦІЇ І МЕХАНІЗМИ ВИХОВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ І СТАРШОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядаються когнітивний, емоційно-ціннісний та діяльнісний компоненти структури смисложиттєвої сфери учнів основної і старшої школи. Також увага приділяється психологічним механізмам (самоусвідомлення, саморозвиток, самоствердження, самореалізація, самовиховання) та основним функціям виховання смисложиттєвих цінностей школярів.

Ключові слова: смисложиттєві цінності, школярі, ідеали, мета життя, цілі.

Постановка проблеми. Смисложиттєві цінності інтегрують досягнення людства у царині моралі, виступаючи спонукою до саморозвитку і самотворення особистості, характеризуючи її моральну свідомість та самосвідомість.

Найбільш гостро питання пошуку смисложиттєвих цінностей постає у підлітковому і ранньому юнацькому віці, коли діти намагаються віднайти відповідь на запитання, заради чого вони живуть, у чому їхнє призначення і покликання. Нерозуміння смислу життя, відсутність смисложиттєвих цінностей є причиною життєвої кризи, розгубленості, що негативно позначається на самосприйнятті та самоставленні особистості, здійсненні життєвого вибору, здатності вирішувати задачі, які ставить перед нею життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань смисложиттєвих цінностей зверталися філософи (В.Кремень, В.Огнев'юк), психологи (І.Бех, А.Левшина, В.Чудновський), педагоги (Я.Корчак, В.Сухомлинський, К.Чорна).

* K. Zhurba
doktorant laboratorium
wychowania moralnego
i obywatelskiego
Instytutu Problemów
Wychowawczych
Narodowej Akademii
Nauk Pedagogicznych
Ukrainy
(m. Kijów, Ukraina)

Метою статті є висвітлення структури, механізмів та функцій виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. У підлітковому і ранньому юнацькому віці існують свої особливості виховання смисложиттєвих цінностей, обумовлені потребами, суперечностями та змінами у розумінні дитиною себе, свого призначення та найважливіших життєвих цілей, що визначаються наступними функціями:

- когнітивна функція характеризує прагнення школярів до засвоєння знань, пов'язаних із їхньою смисложиттєвою сферою, що сприяє більш глибокому розумінню себе, найважливіших смисложиттєвих цінностей, розширенню власного кругозору, пошук відповідей на запитання про смисл життя;

- імперативна функція актуалізує узгодження власних дій, вчинків з обраними смисложиттєвими цінностями, які виступають моральним імперативом для дітей підліткового і раннього юнацького віку, що також допомагає узгоджувати власні потреби, домагання і інтереси з оточуючими, що виявляється у повазі гідності, визнанні прав і свобод;

- аксіологічна функція визначає ієрархію цінностей, де смисложиттєві цінності розглядаються як абсолютні, вершинні, а також їхню трансформацію, зміну, наповнення відносно вікових особливостей, сформованості моральних запитів і потреб;

- смислотворча функція забезпечує встановлення і розширення смислових зв'язків, що лежать в основі осягнення дитиною власного життя і власного досвіду, що створюють передумови для самозмін та вибору смисложиттєвих цінностей, здатних змінити життя;

- функція ціле покладання обумовлює вибір смисложиттєвих цінностей та прагнення до них підлітків і юнаків як до життєвої мети. В залежності від того, яке місце в ієрархії займає та чи інша смисложиттєва цінність особистість докладає зусиль у її досягненні. Також зазначена функція визначає здатність особистості концентруватися на поставленій меті, об'єктивно оцінювати труднощі і завади, власні сили і здібності;

- моделююча функція полягає у визначенні пріоритетних смисложиттєвих цінностей, які характеризують життєві перспективи особистості, її плани, концепцію життя, а також засоби їх досягнення. Моделююча функція є основою життєвої стратегії особистості в реалізації смисложиттєвих цінностей;

- спонукальна функція дозволяє активізувати зусилля індивіда, мотивувати його моральну діяльність, спрямовану на реалізацію своїх сутнісних сил та подолання інерції, ліні, невіру у себе;

- життєтворча функція характеризує не лише розвиток власного світобачення і себе в ньому, а й самопізнання, усвідомлення себе творцем власного життя і долі, в якому життєтворча діяльність виступає моральною потребою у досягненні смисложиттєвих цінностей;

- самотворча функція передбачає певну самоорганізацію і саморух особистості, самоконтроль за ефективністю власних зусиль у своєму русі до смисложиттєвих цінностей, що характеризує усвідомлення особистістю смислу життя, власного призначення та способи досягнення мети

- рефлексивна функція базується на здатності особистості аналізувати і узагальнювати свій життєвий досвід відповідно до життєвих цілей і смисложиттєвих цінностей, що допомагає особистості не лише осмислити власне життя, можливості і перспективи, а й коригувати власні моральні якості, дії, можливо, навіть, відмовитися від тих життєвих планів, які не відповідають реальним можливостям.

Зазначені функції можна розглядати як базові, які можуть варіюватись та змінюватись.

Виховання смисложиттєвих цінностей неможливе без урахування психологічних механізмів, до яких відносимо самоусвідомлення, самоствердження, саморозвиток, самореалізацію та самовиховання.

Самоусвідомлення виявляється на основі уявлень особистості про себе, оцінок власних потенцій, здібностей, власне призначення, що впливає на вибір смисложиттєвих цінностей та позначається на характері діяльності. Самоусвідомлення визначає життєві домагання особистості та виступають мотивами смислотворення особистості, пошуку свого місця у житті, здобуття певного статусу серед однолітків.

Самоусвідомлення неможливе без самопізнання, яке є шляхом осягнення особистістю себе самої з метою самотворення та самовиховання відповідно до власної смисложиттєвої концепції.

Самопізнання спрямовує власні зусилля на себе самого з тим, аби розвинути у себе ті моральні якості, які відповідають власним уявленням про ідеали, смисл життя, цілі, цінності та вимогам до себе. Процес самопізнання підлітків супроводжується розривом між „Я”-реальним і „Я”- ідеальним, що спонукає їх до порівняння себе з іншими, аналізу своїх можливостей і потреб, способів самопокращення. „Отже, діяльність самоусвідомлення для дітей підліткового віку набуває особливої значущості, а оцінкові впливи оточуючих сприймаються ними, як правило, дуже хворобливо у зв'язку з недостатньо усталеною самооцінкою і соціально незрілим образом „Я”” [6, с.803].

У юнацькому віці самоусвідомлення виявляється не лише у само ідентифікації і співвіднесенням себе з певною групою чи спільнотою, а й намаганням осмислити своє життя, потребою покращити себе, позбутися вад, подолати суперечності та гармонізувати „Я”-реальне і „Я”- ідеальне, як умови досягнення смисложиттєвих цінностей

Самоусвідомлення як рефлексія є важливим чинником виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи, що виявляється у здатності індивіда осмислювати свої спонуки, наслідки власних дій та вчинків стосовно себе та інших людей, узгоджувати цілі власної поведінки з засобами їх досягнення. Рефлексія дає змогу корелювати ті якісні зміни у моральному зростанні особистості, які виникають у перехідний період. Рефлексія є високоактивним процесом, що „сприяє усвідомленню компонентів внутрішнього світу Я суб'єкта і є вирішальним фактором, що створює змістовий діапазон Я. Чим глибша і різнобічніша рефлексія, тим диференційованіше Я” [3, с 50].

Рефлексія є детермінантою осмисленості життя, що дає уявлення про власне життя у самотворенні людини та визначає емоційне ставлення до смисложиттєвих цінностей, на основі чого розгортається процес їх інтеріоризації, за якого позитивні переживання перетворюються на додаткові спонуки. Виступаючи суб'єктом власного життя, особистість за С.Рубінштейном має уміти планувати, оцінювати, прогнозувати, співвідносити минуле і майбутнє, брати на себе відповідальність за прийняті рішення [5].

Саморозвиток – процес цілеспрямованого впливу учнів основної і старшої школи на себе з метою вироблення чи шліфування моральних якостей, сутнісних сил, активізації здібностей, нахилів та формування необхідних для життєдіяльності. Саморозвиток визначає потребу людини у саморусі, готовність змінюватись на краще, відкритість інноваціям, гнучке ставлення до зовнішніх впливів, відмова від консерватизму і догматизму.

Підтвердженням цієї тези є положення Г.Костюка, що пояснює саморозвиток саме як „саморух”, якому властива єдність зовнішніх і внутрішніх умов, за якого зовнішні і внутрішні умови саморозвитку є протилежностями, пов'язаними між собою .Зовнішнє, об'єктивне, соціальне у процесі засвоєння індивідом стає внутрішнім, суб'єктивним, визначаючи ставлення індивіда до смисложиттєвих цінностей

. Згідно поглядів Ж.Піаже ,Л.С.Виготського, П.Я.Гальперіна механізмом такого засвоєння є інтеріоризація, або перетворення зовнішніх практичних дій у внутрішні розумові дії, завдяки чому формується здатність до оперування об'єктами в образах, думках, продукування нових ідей. Протилежний процес називається екстеріоризацією, за допомогою його здійснюється об'єктивація внутрішнього, його перехід у зовнішній план діяльності.

Співвідношення зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного змінюється на різних етапах саморозвитку особистості, набуває індивідуальних особливостей. Суперечність між зовнішнім і внутрішнім стає джерелом „саморуху”, становлення та саморозвитку особистості.

Внутрішні суперечності, що виникають у житті дітей підліткового і раннього юнацького віку, спонукають до активності, спрямованої на їх подолання. Такі суперечності виявляються на досліджуваних нами вікових етапах і визначаються розходження між новими потребами, цілями, прагненнями особистості та рівнем оволодіння засобами, необхідних для їх задоволення. Подолання цих суперечностей вимагає пошуку нових способів дій, оволодіння новими уміннями і навичками необхідних для їх вирішення, тобто здійснення кроку уперед у своєму саморозвитку.

У підлітковому і юнацькому віці, якому притаманне вироблення смисложиттєвих цілей, планів, проектів, що обумовлює виникнення суперечностей у розходженні між бажаним і реальним, омріяним і теперішнім., що спонукають особистість до життєвого вибору.

Самоствердження – як реалізація певних можливостей виступає моральною потребою у підлітковому і юнацькому віці утвердження себе і власного Я у житті. Самоствердження великою мірою залежить від оцінки оточуючих. Ми поділяємо думку О.Безкоровайної, котра вважає самоствердження більш вузьким поняттям, ніж самореалізація. „Воно є необхідною сходинкою, шансом для подальшої самореалізації” [1, с.164].

Самоствердження у підлітковому і юнацькому віці обумовлене прагненням до визнання, високої оцінки якостей, досягнень та самооцінки індивіда, що позначається на його поведінці, процесі самоудосконалення.

Підтвердженням правильності нашої позиції є думка О. Безкоровайної, яка наголошує, на тому що „самоствердження – це утвердження себе як особистості в світі, утвердження „Я” стосовно „не Я””[1, с.128] та виділяє самоствердження відносно цілеспрямованості (самоцільні, цілеспрямовані, нецілеспрямовані); засобів (зовнішні, внутрішні); результатів (доособистісні ,особистісні); механізмів (запереченняіншого „Я”, самоподолання).

Процес виховання смисложиттєвих цінностей в учнівосновної і старшої школи створює потенціал для самоствердження особистості за рахунок розкриття його внутрішнього потенціалу, утвердження її сутнісних сил, визначаючи механізми і суть цілепокладання особистості.

Самореалізація – полягає у реалізації своєї життєвої програми, творчого потенціалу, сутнісних сил людини у конкретних смисложиттєвих цінностях, а також є результатом осмислення власного життя і призначення, напруженої праці і розвитку здібностей і задатків.

Самореалізація неможлива без усвідомлення власної самоефективності, як важливого смисложиттєвого інструменту у досягненні життєвих цілей. Виходячи з цього, впевненість у власній само ефективності дає віру учням основної і старшої школи у своїй здатності справитися з життєвими випробуваннями і задачами в реалізації свого призначення та осягненні смисложиттєвими цінностями.

Самовиховання – діяльність індивіда спрямована на самозміни, поліпшення моральних якостей характеру, що відповідають його уявленню про смисложиттєві цінності. В основі самовиховання – повага до себе, прагнення до самореалізації через визначення мети і смислу життя.

Ми поділяємо думку І.Беха стосовно того, що процес самовиховання проходить п'ять стадій:

- процесуально-ситуативна, на якій відсутній зв'язок між вчинками і якостями особистості;

- якісно-ситуативна, що характеризується встановленням прямолінійних зв'язків між вчинками і якістьми;
- якісно-статична супроводжується руйнуванням прямолінійних зв'язків між вчинками і якістьми та недостатньою усвідомленістю нових діалектичних зв'язків;
- якісно-динамічна визначається подоланням розриву та встановленням діалектичних зв'язків між особистісними якістьми і вчинками;
- якісно-перспективна, де оцінюються не лише власні якість, а й потенційні можливості і перспективи власного розвитку .

Важливим чинником самовиховання в осягненні смисложиттєвих цінностей учнями основної і старшої школи є самовипробування, яке націлює їх на досягнення успішного результату і за І. Бехом виступає стимулом до добродійності, морального перетворення; повернення минулого духовного діяння у внутрішню духовну структуру теперішнього, що також позначається на диференційованому ставленні вихованця до життя; подоланні розщепленості складових внутрішнього світу як умови морального зростання.

Самовипробування характеризує спосіб досягнення смисложиттєвих цінностей, спробу діяти цілеспрямовано, максимально використовуючи власні резерви та можливості. Високі вимоги до себе та оточуючих, експериментування, часом ризиковане відображають вікові особливості дітей підліткового і раннього юнацького віку, що пояснюється пошуком смислу життя, свого призначення, смисложиттєвих цінностей.

Ще одним чинником є самостимулювання, як застосування до себе таких прийомів самовиховання, як заохочення і покарання, де під само заохоченням розуміємо переживання радості і гордості за свої досягнення, самовинагороду як отримання задоволення від спілкування, відпочинку, улюбленої справи, а самопокаранням – переживання провини, невдоволеності собою, самокартання, самообмеження. Самостимулювання в учнів основної і старшої школи відіграє мотиваційну роль, спонукаючи особистість до роботи над собою, організації свого часу, життєдіяльності, націлюючи особистість на результат.

Структура смисложиттєвих цінностей у дітей підліткового та юнацького віку є доволі суперечливою відносно їхньої стабільності. З одного боку вона є сталою, оскільки дитина в той чи інший період життя орієнтується на якісь конкретні смисложиттєві цінності, що характеризує її саму, роблячи прогнозованою її поведінку. Але водночас структура смисложиттєвих цінностей у цьому віці є змінною, оскільки на кожному з досліджуваних вікових етапах пріоритетними є різні смисложиттєві цінності, тобто не завершеною до кінця. Це дало підстави С.Максименку допустити, що „зміни структури” відбуваються і всередині вікових етапів, визначаючи індивідуальний стиль і відбиваючи специфіку життєвого шляху кожної особистості” [4, с.9]. Динамічність визначає як структуру, так і характер виховання учнів середньої і старшої школи, що дозволило виділити такі структурні компоненти:

Когнітивний компонент визначають морально-етичні знання, уявлення про свободу, любов, гідність, справедливість, призначення людини, судження про смисл життя, цілі життя, найважливіші смисложиттєві цінності відповідно до вікових особливостей учнів середньої і старшої школи, що опираються на їхній моральний досвід. Згідно з когнітивним компонентом, по мірі дорослішання юнаків і підлітків, розширюється коло смисложиттєвих знань, що впливає на розвиток світогляду зростаючої особистості, рефлексію, переоцінку смисложиттєвих цінностей, пошук варіантів у вирішенні смисложиттєвих задач. Наявність у школярів морально-етичних знань запобігає спотвореним або хибним уявленням про смисложиттєві цінності і сприяють формуванню інтересу до самоусвідомлення, самопізнання та виявленню шляхів самоудосконалення і самореалізації особистості.

Однак, знання, які не стали переконаннями для підлітків і старшокласників, можуть не мати ніякого впливу на їхню поведінку, що обумовлює потребу їх емоційного переживання, з опорою на їхній життєвий досвід, що обумовлює виокремлення емоційно-ціннісного компоненту, що забезпечує формування мотивів, переживань, емоцій та інтересу

до моральних та етичних проблем, таких як: справедливість, свобода, гідність, любов. З точки зору І.Д.Беха, розвиток моральної сфери особистості здійснюється завдяки позитивним емоційно-почуттєвим переживанням та обумовлений її індивідуально-психологічними властивостями. Вивчаючи взаємодію емоцій і моральності, він звертає увагу на емоційні механізми регулювання оцінок та самооцінок особистості за обраними нею моральними критеріями, вважаючи, що емоції впливають на ефективність виховання моральної самосвідомості та вибір смисложиттєвих цінностей [2].

Почуття і емоції пов'язані з мотивами поведінки, які спонукають особистість до вироблення власних смисложиттєвих цінностей. Взаємозв'язок мотивів і смисложиттєвих цінностей виявляється у тому, що задля їх опанування і досягнення смислу життя з'являються допоміжні мотиви і спонуки, водночас блокуються мотиви, які могли би гальмувати цей процес чи шкодити йому. Мета і цілі також виступають у ролі мотиваторів. „Ціль – ідеальне уявлення результату, який має бути досягнутий у ході людської діяльності. Вона виконує важливу соціальну функцію: збуджує, мобілізує, спрямовує волю й енергію людини на реалізацію життєво важливих для неї дій, вчинків, поведінки діяльності”[1, с.136]. Мета, а також ближні і далекі цілі, які мають особисту значущість, мотивують особистість на їх досягнення, визначають характер діяльності, впливають на вироблення життєвих планів і вибору стратегії задля їх досягнення, організують поведінку.

На основі цілей, мотивів, емоцій людина виробляє стратегію з досягнення смисложиттєвих цінностей. Виходячи з цього, діяльнісний компонент характеризується зняттям внутрішніх протиріч, сформованістю навичок саморозвитку, самовиховання, готовністю діяти згідно з обраними смисложиттєвими цінностями, протистояти несправедливості, приниженню людської гідності, порушенням прав і свобод, уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здатність вносити корективи відповідно до життєвих обставин, уміння обирати моральні засоби для досягнення своєї мети, здійснювати моральний вибір на основі об'єктивної оцінки своїх здібностей і можливостей.

Висновки. Таким чином, структура, функції та механізми виховання смисложиттєвих цінностей в учнів основної і старшої школи визначають педагогічні умови та специфіку організації виховної роботи у загальноосвітньому закладі, психолого-педагогічну підтримку школярів та увагу до їхнього внутрішнього світу.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Подальше дослідження проблеми потребує розробки прогностичної моделі, гуманізації виховного середовища школи, впровадження особистісно зорієнтованої технології виховання смисложиттєвих цінностей учнів середньої та старшої школи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безкоровайна О.В. Виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці: Монографія.- Рівне: РДГУ, видавець Олег Зень, 2009.- 470 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник.- К.:Либідь, 2008.- 848 с.
3. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: Навчальний посібник.-К.: Академвидав, 2012.-256 с.
4. Максименко С. Структура особистості: теоретико-методологічний аспект // Педагогічні інновації у фаховій освіті: збірник наукових праць/ [ред. М.І.Кляпп, С.Г.Борзенко, Є.А.Іванченко та ін.]-Вип.3.- Ужгород: ЗакДУ, 2012.- С.8-19.
5. Рубинштейн С.Л.Бытие и сознание. Человек и мир.- СПб.:Питер, 2002.- 512 с.
6. Тищенко С.П. Самосвідомість// Енциклопедія освіти / АПН України, гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. - С.802-804.

STRUCTURE, FUNCTIONS AND MECHANISMS OF EDUCATION LIFE VALUES OF STUDENTS OF SECONDARY AND SENIOR SCHOOLS

K. ZHURBA

Statement of the problem. Integrate the life values of human achievement in the field of morals, acting as a motive for self-development and samasoiania personality, describing her moral consciousness and self-consciousness.

The most urgent need of finding life values occur in adolescence and early adolescence, when children are trying to find the answer to the question why they live in, what is their purpose and calling. Misunderstanding of the meaning of life, no life values is the cause of a crisis in life, a loss that has a negative impact on sumopaint and samostalni personality, the realization of the life choice, problem-solving abilities that lay ahead.

Analysis of recent researches and publications. To the questions of life values applied philosophers (V. Kremen, V. Ogneviuk), psychologists (I. Beh, A. Levshina, V. Chudnovsky), teachers (J. Korczak, V. Sukhomlinsky, K. Chorna).

The aim of the article is to reveal the structure, mechanisms and functions of education life values of students of secondary and senior schools.

The main material of the study. In adolescence and early adolescence has its own particular life values education, demand-driven, contradictions and changes in the understanding of the child itself, its purpose and most important life goals, which are determined by the following functions:

- cognitive function characterizes the desire of students to assimilate knowledge related to their similarity sphere, which contributes to a better understanding of themselves, the most important life values, to expand our own horizons, searching for answers to questions about the meaning of life;

- mandatory the function updates the approval of their own actions, actions with selected life values, which are a moral imperative for children, adolescence and early adolescence, which also helps to align their needs, aspirations and interests with others, which manifests itself in respect for dignity and the recognition of rights and freedoms;

- axiological function determines the hierarchy of values, where life values are treated as absolute, vertex, as well as their transformation, change, content relative to age features of development of moral demands and needs;

- smislovije function ensures the establishment and extension of the semantic relations underlying the comprehension of a child of your own life and your own experience, create the preconditions for the change and choice of life values that could change your life;

- the function of goal-setting leads to the choice of life values and the pursuit of them teenagers and young men as to life's purpose. Depending on what place in the hierarchy is one or the other semantically-value personality makes efforts to achieve it. Also this function determines the individual's ability to concentrate on a goal, an objective assessment of obstacles and impediments, their own strength and ability;

- modeling function is the prioritizing life values that characterize the life chances of individuals and their plans, the concept of life and means to achieve them. The modeling function is the basis of life strategies of the individual in the realization of life values;

- incentive function allows to intensify the efforts of the individual, to motivate his moral activities aimed at the realization of his essential powers and overcoming inertia, laziness, lack of confidence in yourself;

- giftware function describes not only the development of their own understanding of the world and themselves in it, but also the self-knowledge, the awareness of being the Creator of your own life and destiny, in which giftware activity is a moral necessity in the attainment of life values;

- samotarka function involves self-organization and motion of personality, self-monitoring effectiveness of their own efforts in their movement to life values that characterizes a person's realization of the meaning of life, their intended purpose and ways to achieve the goal

- reflexive function is based on a person's ability to analyze and synthesize your experiences in line with life goals and life values, which helps the person not only reflect on their own lives, opportunities and prospects, but also to correct their own moral qualities, actions, perhaps even to abandon those plans that do not correspond to the real possibilities.

These functions can be seen as underlying, which may vary and change.

Education life values is impossible without taking into account the psychological mechanisms, which include self-awareness, self-assertion, self-development, self-realization and self-education.

Samotsvet on the basis of the personality's representations, evaluations their own potentials, abilities, own purpose., what influences the choice of life values and affects the nature of the activity. Self-awareness defines the life of the claim of the personality and motives are Smiltene identity, finding your place in life, gaining a certain status among their peers.

Self-realization is impossible without self-knowledge, which is through comprehension of personality itself for the purpose of self-recreation and self-education in accordance with their own setlogelo concept.

Self-directs own efforts on himself in order to cultivate those moral qualities that match their own ideas about the ideals, the meaning of life, goals, values and requirements. The process of self-discovery adolescents disconnect between the "I" is real and "I" is an ideal that encourages them to compare themselves with others, analysis of their capabilities and needs, ways campogrande. "So, the activity of self-consciousness of adolescents is of special importance, and the estimated impact others perceived them as a rule, very painful due to insufficiently well-established self-esteem and socially immature way "I" [6, p. 803].

In adolescence, self-consciousness is manifested not only in the identification and correlation themselves with a certain group or community, but an attempt think about his life, the need to improve yourself, get rid of your vices to overcome the contradictions and harmonize "I" is real and "I" - ideal conditions for the achievement of life values

Consciousness as reflection is an important factor in the education of life values among students of primary and high school, which is manifested in the individual's ability to comprehend their motives, the consequences of their own actions and actions of themselves and others, to reconcile the objectives of their own behavior with the means of achieving them. Reflection provides the ability to correlate those qualitative changes in the moral growth of the individual, which arise during the transition period. Reflection is an active process that promotes awareness of the components of the inner world of the subject and I is a crucial factor that creates the meaningful range Y. the deeper and RSense reflection, diferenciarse I" [3, 50].

Reflection is a determinant of meaningfulness of life, which gives an idea of the actual life in senatoren person and determines the emotional attitude to life values, and then unfolds a process of internalization in which positive experiences turn into extra motivation. Speaking on the subject of his own life, personality S. Rubinstein must be able to plan, assess, predict, relate to past and future, to take responsibility for their decisions [5].

Self-development is the process of purposeful influence students from secondary and high schools to develop or grinding of moral qualities, essential powers, activate abilities, propensities and the formation necessary for life. Self-development specifies the need for Samaras, willingness to change, openness to innovation, flexible attitude to external influences, the rejection of conservatism and dogmatism.

Affirmation of this is the position of G. Kostyuk, which explains the self as "self-motion", which is inherent in the unity of the external and internal environments in which external and internal conditions of self-development are opposites who are related .External, objective, social

in the process of mastering by the individual becomes an internal, subjective, determining the relation of the individual to life values

. According to the Same views. Piaget, L. S. Vygotsky, P. Y. Galperin mechanism of this absorption is interiorista, or conversion of external practical action's internal mental actions, developing the ability to manipulation of objects in the images, the thoughts, the production of new ideas. The opposite process is called exteriorises, through its objectification is internal, its transition into the external action plan.

The ratio of external and internal, objective and subjective changes at different stages of self-development, takes on individual characteristics. The contradiction between internal and external becomes a source of "self-movement", development and self-development of personality.

Internal contradictions in the lives of children of teenage and early youthful age, to encourage activity aimed at overcoming them. Such contradictions are found in the studied age stages and identifies discrepancies between the new needs, goals, aspirations, personality and level of knowledge of the means to meet them. Overcoming these contradictions requires new ways of action, the mastery of new skills necessary for their solution, i.e., the implementation step forward in its development.

In adolescence and young adulthood, which is inherent in formulating life goals, plans, projects, resulting in inconsistencies in the discrepancy between the desired and the actual, desired and the present., encourage the person to life choice.

Self-assertion – as the realization of certain acts by moral necessity in adolescence and young adulthood the affirmation of the self and of self in life. Samoostverjenno large extent depends on the assessment of others. We share the opinion of A. Bezkorovainy, which considers self a narrower concept than self-realization. "It is a necessary stage, a chance for further self-realization" [1, p. 164].

Of self in adolescence and young adulthood is driven by the desire for recognition, high quality assessment, achievement and self-esteem of an individual that affects his behavior, the process of self-improvement.

A confirmation of the correctness of our position is O. Bezkorovainy, which emphasizes that "the self-assertion – authorjane themselves as individuals in the world, "I am" statement about "not me" [1, p. 128] and highlights the assertion regarding the purpose (Samil, purposeful, free-floating); means (external, internal); results (googobits ,personal); mechanisms (seperateness "I", self-overcoming.

The process of bringing life values in ucnotbe and high school creates the potential for self identity by disclosing its internal capacity and establish its essential powers, defining the mechanisms and the essence of goal-setting personality.

Self – realization is to realize their life of the program, creativity and essential powers of man in a specific life values and is a result of understanding his own life and purpose, hard work and development abilities and inclinations.

Self-realization is impossible without the awareness of self-efficacy, as an important smolejatora tool in achieving life goals. Accordingly, confidence in their own effectiveness gives faith to the students of secondary and senior schools in their ability to handle life's trials and challenges in the implementation of its mission and attainment of life values.

Self – education activity of the individual is aimed at self-transformation, improvement of the moral qualities of character that fit their idea of life values. In the basis of self – esteem, the desire for self-realization through the definition of goals and smilegate.

We agree with the I. Bech about what the process of self-education takes place five stages:

- procedural and situational, in which there is no connection between actions and personal qualities;

qualitative situational, characterized by the establishment of straight-line connections between actions and qualities;

qualitative static accompanied by the destruction of straightforward relationships between actions and qualities and lack of awareness of new dialectical relationship;

qualitative dynamic is determined by the bridging the gap and establishing the dialectical relations between the personality and actions;

qualitative perspective, assessing not only their own quality, but also the potential and prospects for their development .

Important the factor of self-education in the attainment of life values of students of secondary and senior schools is Samoobrona, jenatzy them to achieve a successful result and for I. Beham acts as an incentive to charity, moral transformation; the return of the past for spiritual growth in the inner spiritual structure of the present, which also affects the differentiated attitude of the pupil towards life; overcoming rosalinas components of the inner world as the conditions of moral growth.

Samoobrona characterizes the way of achieving life values, trying to act purposefully, making maximum use of own resources and capabilities. High demands on themselves and others, experimentation, sometimes risky reflect an age-adolescence and early adolescence, due to the search for the meaning of life, its purpose, life values.

Another factor is sometimeseven, as the application to itself of such methods of self-education, encouragement and punishment, where under the same promotion understand the feelings of joy and pride for their achievements, slovenhood as getting pleasure from socializing, recreation, favourite things, and Sampoerna – feelings of guilt, dissatisfaction with himself, samosatene, sembmarine. Sometimeseven students from secondary and high school plays a motivational role in prompting the person to work on themselves, organizing their time, life, personality aiming at the result.

The structure of life values in children, adolescents, and young age is quite controversial in terms of their stability. On the one hand it is constant, because the child in this or that period of life focuses on some specific life values that describes her, making predictable its behavior. But at the same time, the structure of life values at this age is a variable because each of the studied age levels of priority are semantically different values, that is not completed before the end. This gave grounds C. Maximenko to admit that "change" happen inside age stages, defining individual style, reflecting the specifics of the life path of each individual" [4, p. 9]. Dynamism defines both the structure and character education middle school and high school, which allowed to identify the following structural components:

Cognitive component define ethical knowledge, freedom, love, dignity, justice, destiny of man, the judgment about the meaning of life, purpose of life, the most important life values according to the age of pupils of secondary and high school, who rely on their moral experience. According to the cognitive component, as they grow older youngsters and adolescents, the circle of life-meaningful knowledge that affects the worldview growing personality, reflection, re-evaluation of life values, explore options in solving life problems. The students moral and ethical knowledge prevents a distorted or false beliefs about life values and contribute to the formation of interest in self-realization, self-knowledge, and to identify ways of self-improvement and self-realization.

However, knowledge that had not been the belief for teenagers and high school students may not have any impact on their behavior, which leads to the need of their emotional experiences, based on their life experience, which makes the allocation of emotionally-zinsscheinen that provides for the formation of motives, feelings, emotions and interest in moral and ethical issues such as justice, freedom, dignity, love. From the point of view of I. D. Bech, the development of the moral sphere of the individual is due to positive emotional experience and due to its individual psychological properties. Studying the interaction of emotion and morality, he drew attention to emotional regulation assessments and self-assessments of personality in their

chosen moral criteria, believing that emotions affect the effectiveness of the education of moral identity and choice of life values [2].

The feelings and emotions associated with the motives that lead a person to develop their own life values. The relationship of motives and life values is manifested in the fact that their attainment and achieve the meaning of life there are auxiliary motives and intentions, at the same time blocked the motives that could inhibit this process or to harm him. Goal and objectives also act as motivators. "The goal is a perfect representation of the result that should be achieved during the course of human activity. It performs an important social function: stimulates, mobilizes, directs the will and energy for implementation of vital action, conduct, behaviour, activity"[1, p. 136]. The goal, as well as near and distant goals that have personal meaning, motivate the person to achieve them, determine the nature of the activities that influence the development of life plans and selection strategies for achieving them, and organize behavior.

Based on goals, motives, emotions develops a strategy to achieve similarity values. On this basis, the active component is characterized by the removal of internal contradictions, stormount skills self-development, self-development, willingness to act in accordance with selected life values, to resist injustice, humiliation of human dignity, violation of rights and freedoms, the ability to establish causal relationships, the ability to make adjustments according to circumstances, the ability to choose moral means to achieve their goal, to make moral choices based on an objective assessment of their abilities and capabilities.

Conclusions. Thus, the structure, functions and mechanisms of education life values of students of secondary and senior schools define pedagogical conditions and the specifics of the organization of educational work in educational institution, psycho-pedagogical support of students and attention to their inner world.

Prospects for further research in this direction. Further study of the problem requires the development of predictive models, the humanization of the educational environment of the school, implementation of learner-centered technology education life values middle school and high school.

REFERENCE:

1. Безкоровайна О.В. Виховання культури особистісного самоствердження в ранньому юнацькому віці: Монографія.- Рівне: РДГУ, видавець Олег Зень, 2009.- 470 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник.- К.:Либідь, 2008.- 848 с.
3. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: Навчальний посібник.-К.: Академвидав, 2012.-256 с.
4. Максименко С. Структура особистості: теоретико-методологічний аспект // Педагогічні інновації у фаховій освіті: збірник наукових праць/ [ред. М.І.Кляпп, С.Г.Борзенко, Є.А.Іванченко та ін.]-Вип.3.- Ужгород: ЗақДУ, 2012.- С.8-19.
5. Рубинштейн С.Л.Бытие и сознание. Человек и мир.- СПб.:Питер, 2002.- 512 с.
6. Тищенко С.П. Самосвідоміст// Енциклопедія освіти / АПН України, гол. ред. В. Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. - С.802-804.